ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
СЕМЕНОГ Олени Миколаївни
про дисертацію ОЛІЙНИК Ірини Вікторівни
«Теоретичні та методичні засади
формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії
з професійної освіти в умовах аспірантури»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Актуальність дисертаційної роботи Ірини Вікторівни Олійник зумовлена стратегічним значенням якісної підготовки наукових і науково-педагогічних працівників для розвитку професійної освіти, відновлення людського й наукового потенціалу України та забезпечення наступності наукових шкіл. В умовах євроінтеграції, цифровізації, суспільних і технологічних змін, посилених викликами воєнного часу, зростає потреба в дослідниках, здатних виявляти суттєві освітні проблеми, методологічно обґрунтовувати способи їх розв'язання, продукувати нове знання, критично оцінювати одержані результати та впроваджувати їх в освітню практику. Аспірантура в цьому контексті постає важливим середовищем становлення особистості науковця, розвитку його методологічної культури, академічної відповідальності та здатності самостійно здійснювати науковий пошук і продукувати нове знання.

Особливої значущості порушена проблема набуває в підготовці майбутніх докторів філософії з професійної освіти. Науковий пошук у цій галузі передбачає поєднання педагогічного знання з галузевим контекстом, урахування змін у технологіях, професіях, кваліфікаціях і запитах ринку праці. Дослідження у сфері професійної освіти мають міждисциплінарний і практикоорієнтований характер, передбачають розроблення та експериментальну перевірку педагогічних інновацій, трансфер отриманих результатів в освітню практику. Дослідник має бути здатним переходити від виявлення й аналізу практичної проблеми до її теоретичного осмислення, проєктування педагогічного рішення, експериментальної перевірки та оцінювання його результативності. Відповідно, дослідницька компетентність набуває системоутворювального значення у професійному становленні майбутнього доктора філософії.

Важливим для обґрунтування актуальності дисертації є звернення авторки до особистісного й ціннісного вимірів дослідницької діяльності. Самостійність наукового пошуку передбачає не лише володіння методологією дослідження, а й відповідальність за його якість, достовірність отриманих даних, дотримання норм академічної доброчесності. У роботі особлива увага приділяється критичній самооцінці, формуванню відповідальної дослідницької позиції, рефлексії та саморегуляції наукового пошуку.

Особистісно-рефлексивний компонент дослідницької компетентності пов'язано зі здатністю здобувача осмислювати й оцінювати власні дослідницькі дії, співвідносити їх із нормами академічної доброчесності та, за потреби, коригувати стратегії наукової діяльності. Отже, формування дослідницької компетентності потребує органічного поєднання методологічної підготовки з утвердженням академічних цінностей, розвитком рефлексії та відповідальної дослідницької позиції здобувача.

Педагогічна складність цього процесу полягає в необхідності узгодження різних складників підготовки в аспірантурі. Опанування освітніх компонентів, виконання дисертаційного проєкту, практична підготовка, наукове керівництво, академічна комунікація, залучення до дослідницьких проєктів і наукової спільноти мають утворювати цілісний і послідовний досвід становлення дослідника. У дисертації слушно наголошено, що сама наявність цих складників ще не забезпечує цілісності підготовки без належних методологічних орієнтирів, змісту, педагогічних технологій, діагностичного й навчально-методичного забезпечення. За недостатньої узгодженості цих складників набуті знання можуть залишатися відокремленими від власного наукового пошуку, а виконання окремих навчальних і дослідницьких завдань – не забезпечувати готовності здобувача самостійно проєктувати та реалізовувати цілісне дослідження. Саме необхідність подолання такої фрагментарності надає особливої ваги системному характеру авторського задуму.

Наукова актуальність дисертації зумовлена також потребою конкретизувати зміст дослідницької компетентності на третьому освітньо-науковому рівні. Наявні напрацювання щодо формування дослідницьких умінь, організації науково-дослідної роботи здобувачів освіти, розвитку методологічної й академічної культури створюють вагоме підґрунтя для подальших наукових пошуків. Водночас підготовка в аспірантурі передбачає високий рівень наукової самостійності, спрямованість на продукування нового знання, його теоретичне обґрунтування, апробацію та впровадження.

Авторка аргументовано зазначає, що цілісного обґрунтування потребують структура дослідницької компетентності, механізми інтеграції складників докторської підготовки, концепція, педагогічна система, організаційно-педагогічні умови, змістово-технологічне та діагностичне забезпечення.

Логічним і переконливим є визначення дисертанткою суперечностей на соціально-освітньому, концептуальному, змістово-технологічному, організаційно-середовищному та діагностично-результативному рівнях. Виокремлені суперечності відображають невідповідності між потребою суспільства й системи професійної освіти в компетентному, автономному й відповідальному дослідникові та недостатньою системністю формування його дослідницької компетентності; необхідністю цілісного теоретико-методологічного обґрунтування цього процесу та недостатньою розробленістю відповідних концептуальних положень; потребою в цілісному змістово-технологічному забезпеченні дослідницької підготовки та фрагментарністю цього процесу, переважанням знаннєво-репродуктивних форм і методів; необхідністю створення дослідницько орієнтованого освітньо-наукового

середовища та фрагментарним використанням кадрового, наукового, організаційного й ресурсного потенціалу закладів вищої освіти; необхідністю діагностування рівнів сформованості дослідницької компетентності, моніторингу динаміки її формування й оцінювання ефективності педагогічної системи та недостатньою розробленістю відповідного критеріально-діагностичного забезпечення. Запропонована диференціація дає змогу простежити взаємозв'язок окреслених проблем і підтверджує необхідність їх комплексного розв'язання. Своєчасність дослідження посилюється врахуванням взаємозв'язку індивідуального та інституційного вимірів підготовки майбутнього дослідника. Розвиток його компетентності залежить від особистої активності здобувача, якості наукового керівництва й супроводу, методичної готовності викладачів, можливостей академічної комунікації та доступу до сучасних дослідницьких ресурсів. Тому персоналізація освітньо-наукової траєкторії закономірно поєднується зі створенням дослідницько орієнтованого освітньо-наукового середовища, у якому аспірант може отримувати належну підтримку, апробувати наукові ідеї, поступово набувати самостійності в дослідницькій діяльності та відповідальності за її результати.

Обраний дисертанткою спосіб розв'язання проблеми – обґрунтування теоретичних і методичних засад, розроблення концепції та педагогічної системи формування дослідницької компетентності – відповідає масштабу поставлених завдань. Дослідження спрямоване на встановлення системних зв'язків між методологією, змістом, організаційно-педагогічними умовами, технологіями та результатами підготовки докторів філософії, що визначає його теоретичну й практичну значущість для розвитку теорії і методики професійної освіти.

Зв'язок дисертації з плановою науковою роботою підтверджується її виконанням у межах науково-дослідних тем кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»: «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784) та «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059). Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (протокол № 8 від 19 грудня 2019 року).

Отже, актуальність теми дисертації Ірини Вікторівни Олійник належно обґрунтована, відповідає сучасним потребам розвитку професійної та вищої освіти, а також завданням удосконалення докторської підготовки та забезпечення якості підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційної роботи Ірини Вікторівни Олійник забезпечується взаємозв'язком вихідних методологічних позицій, теоретичного аналізу, педагогічного проєктування та експериментальної перевірки. Авторка послідовно розгортає дослідницький задум: визначає

передумови формування дослідницької компетентності, уточнює її сутність і структуру, обґрунтовує концепцію та педагогічну систему, конкретизує організаційно-педагогічні умови реалізації та експериментально перевіряє ефективність розробленої системи. Така логіка дає підстави простежити взаємозв'язок основних теоретичних положень та їх відповідність меті й завданням дослідження.

Науковий апарат дисертації відображає масштаб і спрямованість досліджуваної проблеми. Об'єктом визначено професійну підготовку майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури, а предметом – теоретичні та методичні засади системи формування їхньої дослідницької компетентності. Мету конкретизовано в 7 завданнях, які охоплюють теоретико-аналітичний, концептуальний, проєктувальний, експериментальний і методичний напрями роботи. Загальна гіпотеза в роботі безпосередньо пов'язує ефективність процесу з розробленням і впровадженням цілісної педагогічної системи, а часткові припущення конкретизують методологічне, структурне, організаційно-педагогічне та технологічне забезпечення її функціонування.

Ґрунтовність і різноплановість джерельної бази засвідчує опрацювання 592 найменувань, із них 85 - іноземними мовами. Залучено праці з теорії професійної освіти, компетентнісного підходу, методології наукового дослідження, докторської підготовки, професійного становлення особистості, наукового наставництва, педагогічного проєктування й моделювання. Опрацювання наукових праць, нормативних документів, освітньо-наукових програм і практики докторської підготовки дало можливість співвіднести теоретичні положення з реальними організаційними та змістовими характеристиками підготовки в аспірантурі.

Методологічну обґрунтованість роботи посилює не лише визначення наукових підходів, а й розкриття їх функціонального призначення. Системоутворювальні підходи спрямовані на забезпечення цілісності досліджуваного процесу та його орієнтацію на професійний розвиток майбутнього доктора філософії; особистісно-ціннісні – на розвиток суб'єктності, утвердження цінностей наукової діяльності та залучення здобувача до побудови власної освітньо-наукової траєкторії; технологічно-операційні – на конкретизацію способів організації дослідницької діяльності. Наскрізне застосування синергетичного підходу доповнює методологічну конструкцію врахуванням відкритості освітньо-наукового середовища, нелінійності професійного становлення та процесів самоорганізації. Важливо, що визначені методологічні орієнтири знаходять подальшу конкретизацію у принципах, змісті, структурно-функціональній моделі та організаційно-педагогічних умовах авторської системи.

Суттєвим для оцінювання наукової аргументації є логічний зв'язок між понятєво-теоретичним аналізом і подальшим педагогічним проєктуванням. Дослідницьку компетентність потрактовано як поліфункціональне інтегративне особистісно-професійне утворення, структуру якого представлено мотиваційно-ціннісним, змістово-пізнавальним, операційно-діяльнісним та особистісно-рефлексивним компонентами. Їх характеристика стала підґрунтям для визначення

напрямів формувальної роботи, а співвіднесення компонентів із відповідними критеріями й показниками – для розроблення діагностичного інструментарію. Визначені авторкою аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-гносеологічний, процесуально-технологічний і рефлексивно-результативний критерії безпосередньо співвіднесено зі структурою досліджуваної компетентності. Отже, теоретичне бачення очікуваного результату виконує проєктувальну й діагностичну функції.

Застосований комплекс методів відповідає логіці та завданням дослідження. Проблемно-цільовий, порівняльний, дефінітивний і структурно-змістовий аналізи використано для з'ясування стану розробленості проблеми, уточнення понятєво-категоріального апарату та узагальнення українського та зарубіжного досвіду. Систематизація й узагальнення слугували обґрунтуванню концептуальних положень, педагогічне моделювання – побудові структурно-функціональної моделі.

Емпіричні методи – експертне оцінювання, анкетування, бесіди, тестування, спостереження, аналіз результатів дослідницької діяльності, рефлексивна самооцінка – дали змогу уточнити окремі теоретичні положення та здійснити діагностування сформованості дослідницької компетентності. Педагогічний експеримент використано для перевірки ефективності розробленої системи, а методи математичної статистики – для кількісного опрацювання даних і визначення статистичної значущості виявлених змін. Така відповідність методів конкретним дослідницьким завданням свідчить про методичну послідовність організації наукового пошуку.

Додаткової аргументованості надає використання експертного оцінювання на різних етапах дослідження. Для визначення організаційно-педагогічних умов функціонування системи було залучено 75 науково-педагогічних працівників і наукових керівників. Окремо проведено опитування 20 науково-педагогічних працівників і наукових керівників аспірантів зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» щодо доцільних форм, методів і засобів діагностики. Його результати засвідчили перевагу діяльнісно орієнтованих способів оцінювання - дослідницьких завдань, експертного оцінювання, аналізу продуктів наукової діяльності та ситуаційних кейсів. Такий підхід посилює обґрунтованість як організаційно-педагогічних умов, так і діагностичного забезпечення дослідження.

Критеріальна основа дослідження охоплює аксіологічно-мотиваційний, когнітивно-гносеологічний, процесуально-технологічний і рефлексивно-результативний критерії. Їх конкретизація через систему показників та визначення базового, оптимального і творчого рівнів забезпечує багатоаспектне оцінювання сформованості дослідницької компетентності. Основу розробленого діагностичного інструментарію становить авторське дослідницько-аналітичне завдання «Проєктування педагогічного дослідження щодо формування дослідницької компетентності здобувачів професійної освіти», структуроване за 4-ма змістовими блоками і дванадцятьма завданнями. Діагностична карта та шаблон експертного оцінювання за уніфікованою п'ятибальною шкалою впорядковують процедуру оцінювання та забезпечують зіставність одержаних результатів.

Дослідно-експериментальну роботу організовано впродовж 2017–2025 рр. із виокремленням концептуально-аналітичного, проєктувально-діагностичного, експериментально-впроваджувального та узагальнювально-інтерпретаційного етапів. Безпосередня експериментально-впроваджувальна робота тривала з вересня 2021 р. до червня 2025 р. Така періодизація відображає послідовний перехід від теоретичного осмислення проблеми й розроблення авторської системи до її експериментальної реалізації та інтерпретації одержаних результатів.

Експериментальну перевірку здійснено на базі 7 ЗВО, що реалізують освітньо-наукові програми зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». До дослідно-експериментальної роботи залучено 86 аспірантів: 35 – до експериментальної, 51 – до контрольної групи. Особливістю експериментального дизайну стало послідовне залучення трьох пар експериментальних і контрольних груп відповідно до років вступу 2021–2023 рр., що дало можливість перевірити повторюваність і стійкість отриманих результатів у різних когортах здобувачів.

Для кількісного опрацювання експериментальних даних застосовано χ^2-критерій Пірсона. Вихідна діагностика засвідчила близькість результатів експериментальної та контрольної груп, а відсутність статистично значущих відмінностей на початку експерименту підтвердила їх зіставність. Після завершення формувального етапу статистична перевірка засвідчила значущість відмінностей між підсумковими результатами експериментальної та контрольної груп за всіма визначеними критеріями. Узгодженість позитивних змін у 3 експериментальних групах різних років вступу посилює аргументацію щодо стійкості одержаних результатів. Дослідниця пов'язує виявлену динаміку з комплексною взаємодією складників педагогічної системи та доповнює кількісний аналіз змістовою інтерпретацією одержаних результатів.

Обґрунтованість висновків підсилюється детальним описом механізмів реалізації педагогічної системи. Авторка розкриває організацію індивідуального планування дослідницького розвитку аспірантів, підготовку й методичну підтримку науково-педагогічних працівників і наукових керівників, дослідницьку орієнтацію змісту освітніх компонентів, проєктно-дослідницьку та практичну діяльність здобувачів, науковий супровід, рефлексію та моніторинг індивідуального прогресу.

Висновки до розділів і загальні висновки послідовно узагальнюють результати виконання поставлених завдань; простежується змістовий зв'язок між вихідними теоретичними положеннями, концептуальним задумом, спроєктованою педагогічною системою та результатами її експериментальної перевірки. Сукупність наведених аргументів дає підстави оцінити основні наукові положення й висновки дисертації як належно обґрунтовані, а здійснене дослідження – як таке, що характеризується методологічною послідовністю, логічною завершеністю та змістовою узгодженістю теоретичного й емпіричного складників і засвідчує високий рівень методологічної культури дослідниці.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації

Наукова новизна дисертаційної роботи Ірини Вікторівни Олійник визначається насамперед тим, що проблема формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти розглянута не як сукупність окремих умінь або елементів методологічної підготовки, а як цілісний процес професійного становлення дослідника в умовах аспірантури. Авторці вдалося поєднати в єдиній дослідницькій логіці методологічні засади, зміст підготовки, організацію дослідницької діяльності, науковий супровід, рефлексію та оцінювання результатів.

Вагомим науковим результатом є обґрунтування сутності й структури дослідницької компетентності майбутнього доктора філософії з професійної освіти. Авторське трактування акцентує увагу насамперед на здатності самостійно, відповідально й ефективно здійснювати науковий пошук на теоретико-методологічному рівні, продукувати нове знання, апробувати та впроваджувати його результати. Обґрунтована структура компетентності дає змогу представити становлення дослідника як єдність мотиваційно-ціннісної, пізнавальної, діяльнісної та рефлексивної складових.

Суттєвим внеском вважаємо розроблення педагогічної системи формування дослідницької компетентності та її структурно-функціональної моделі. Наукова цінність результату полягає у встановленні взаємозв'язків між цільовою, концептуально-методологічною, змістово-ціннісною, організаційно-технологічною, рефлексивно-аналітичною та результативно-оцінною підсистемами. Таким чином, дослідницька підготовка постає як цілісний процес, у якому взаємопов'язані мета, зміст, способи діяльності, науковий супровід та оцінювання результатів.

Важливою особливістю авторської системи є поєднання її інституційного та особистісного вимірів. З одного боку, передбачено цілеспрямовану організацію освітньо-наукового середовища, методичну підтримку викладачів і наукових керівників, використання потенціалу академічної спільноти; з іншого – індивідуальне планування дослідницького розвитку аспіранта, рефлексивний супровід і поступове зростання його самостійності. Обґрунтовані організаційно-педагогічні умови забезпечують поєднання індивідуальної траєкторії здобувача із ресурсами академічного середовища.

Важливо, що теоретичні положення роботи конкретизовано в критеріях, показниках, рівнях сформованості дослідницької компетентності та відповідному діагностичному інструментарії. Це дає змогу відстежувати не лише засвоєння знань, а й динаміку дослідницької діяльності, мотивації, рефлексії та самостійності здобувачів. Узгодженість між теоретичним баченням дослідницької компетентності та способом її емпіричного оцінювання посилює цілісність авторського задуму.

Окремої уваги заслуговує організація наукового супроводу аспірантів; ідеться про взаємодію здобувача з науковим керівником, використання менторства, супервізії, коучингу, академічної комунікації, рефлексивних та

індивідуалізованих форм підтримки. Такий підхід розширює можливості педагогічного супроводу становлення самостійного й відповідального дослідника.

Достовірність наукових положень і висновків дисертації забезпечується узгодженістю теоретико-методологічних засад і методів дослідження, поетапною організацією дослідно-експериментальної роботи, використанням розробленого критеріально-діагностичного комплексу та статистичною перевіркою одержаних результатів. Вихідна зіставність експериментальної і контрольної груп, статистично значущі відмінності між їх підсумковими результатами та узгодженість позитивної динаміки у трьох експериментальних групах різних років вступу дають достатні підстави для позитивної оцінки достовірності одержаних результатів.

Отже, наукова новизна роботи полягає в системному поєднанні концептуальних, змістових, організаційних, технологічних і діагностичних засад формування дослідницької компетентності майбутнього доктора філософії. Це забезпечує цілісність авторського внеску в теорію і методику професійної освіти та створює підґрунтя для подальшого вдосконалення докторської підготовки.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання

Значення результатів дисертації для науки полягає в поглибленні теоретичних положень щодо формування дослідницької компетентності здобувачів ступеня доктора філософії та обґрунтуванні взаємозв'язку методологічних засад, змісту, організаційно-педагогічних умов, технологій і діагностичного забезпечення їх дослідницької підготовки в умовах аспірантури. Це збагачує теорію і методику професійної освіти уявленнями про цілісну організацію становлення майбутнього доктора філософії як самостійного й відповідального дослідника.

Теоретичну цінність мають положення про взаємозв'язок освітньої, дослідницької, практичної, комунікативної та рефлексивної складників докторської підготовки, що дає підстави розглядати формування дослідницької компетентності як послідовний процес розвитку наукової самостійності, академічної відповідальності, рефлексивності та професійної дослідницької позиції здобувача. Перспективним для подальших досліджень докторської підготовки є також обґрунтований у роботі взаємозв'язок персоналізації дослідницької траєкторії з науковим наставництвом, менторством, супервізією та коучингом.

Практичне значення результатів визначається розробленням і впровадженням комплексу навчально-методичного, організаційного та діагностичного забезпечення формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії. Вагомим практичним результатом є дослідницька орієнтація змісту 14 освітніх компонентів нормативної та вибіркової складових освітньо-наукової програми «Професійна освіта» шляхом інтеграції відповідних тем, практичних і проєктних завдань, інтерактивних та цифрових технологій. Такий підхід може бути використаний під час оновлення змісту докторської підготовки та посилення дослідницької спрямованості освітніх компонентів.

До практично значущих результатів належить навчально-методичний комплекс дисципліни «Дослідницька компетентність викладача-науковця», матеріали тренінгу-інтенсиву, програма науково-викладацької практики та навчально-методичний посібник, а також цифрові інформаційні, навчальні й презентаційні ресурси. Сукупність розробок забезпечує можливість поєднати методологічну підготовку, практичну дослідницьку діяльність, професійне самовизначення і рефлексивне осмислення власного наукового досвіду.

Практично значущим є комплекс індивідуального планування й наукового супроводу, що охоплює індивідуальний план розвитку дослідницької компетентності, індивідуальну дорожню карту дослідника та план наукового супроводу аспіранта. Дорожня карта, зокрема, відображала основні етапи дослідження, очікувані результати, необхідні ресурси, можливі ризики та контрольні точки, що забезпечувало можливість оперативного коригування індивідуальної дослідницької траєкторії.

До практично цінних розробок належать також візуально-аналітичні інструменти структурування й проєктування дослідження, комплекс проблемно-пошукових і проєктно-дослідницьких завдань, рефлексивний щоденник, академічне портфоліо та чекліст моніторингу індивідуального прогресу. Їх застосування в експериментальній роботі сприяло усвідомленню аспірантами власних досягнень і труднощів, виявленню сильних і слабких сторін дослідницької діяльності та своєчасному коригуванню дослідницьких дій.

Значення для вдосконалення організаційно-методичного забезпечення аспірантської підготовки мають програма циклу семінарів-тренінгів для науково-педагогічних працівників і наукових керівників та програма діяльності Клубу аспірантів. Вони розширюють можливості наукового супроводу, академічної комунікації, обговорення проміжних результатів, взаємодії здобувачів з викладачами, науковими керівниками й академічною спільнотою.

Практичну цінність має й розроблений критеріально-діагностичний комплекс для визначення й моніторингу рівнів сформованості дослідницької компетентності: анкета експертного опитування, стандартизоване комплексне дослідницько-аналітичне завдання, діагностична карта та шаблон експертного оцінювання. Його використання дає змогу використовувати результати діагностики для коригування індивідуальної дослідницької траєкторії й педагогічного супроводу.

Авторські напрацювання можуть бути використані розробниками освітньо-наукових програм для оновлення змісту докторської підготовки; науково-педагогічними працівниками й науковими керівниками – для організації дослідницької та практичної діяльності, наукового супроводу й моніторингу розвитку здобувачів; аспірантами – для планування індивідуальної дослідницької траєкторії, самостійної наукової роботи, представлення результатів дослідження та професійного саморозвитку.

Отже, результати дисертації мають належну теоретичну й практичну значущість.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових публікаціях

Основні результати дисертаційного дослідження Ірини Вікторівни Олійник достатньо повно представлено в наукових і навчально-методичних публікаціях. За наведеними в дисертації та рефераті відомостями, доробок здобувачки за темою дослідження становить 76 праць, серед яких одна монографія, два розділи в колективних монографіях, один навчально-методичний посібник, 37 наукових статей, зокрема п'ять – у виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 30 – у наукових фахових виданнях України, дві – у наукових виданнях іноземних держав, а також 35 публікацій апробаційного характеру. Серед праць, що відображають основні наукові результати дисертації, 24 підготовлено одноосібно.

Аналіз публікацій засвідчує послідовне висвітлення основних напрямів дослідження. У працях розкрито методологічні підходи до формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії, особливості організації їх дослідницької діяльності, питання навчальної автономії, самоменеджменту, рефлексивно-прогностичної компетентності, педагогічної практики, а також можливості застосування фасилітативного підходу, інтерактивних, фреймових, проєктних і коучингових технологій. Тематика публікацій охоплює як теоретико-методологічні, так і організаційно-технологічні та практичні складники авторської педагогічної системи.

Важливе місце в оприлюдненні результатів дослідження посідає одноосібна монографія «Формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури: теоретико-методичний аспект» (2025), у якій узагальнено теоретичні й методичні засади досліджуваної проблеми. Розділи в колективних монографіях, присвячені педагогічній практиці та методу проєктів, конкретизують практико-орієнтований і діяльнісний аспекти авторського задуму.

Окремий напрям публікацій пов'язаний з мовно-комунікативним складником дослідницької підготовки. У працях висвітлено питання підвищення культури наукової мови й мовлення, формування мовної свідомості майбутніх докторів філософії та розвитку мовної особистості викладача-науковця. Це змістовно доповнює проблематику дисертації, оскільки сформованість дослідницької компетентності передбачає не лише здійснення наукового пошуку, а й здатність аргументовано інтерпретувати, викладати, презентувати й обговорювати його результати в академічному середовищі.

Серед публікацій у виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, окремі праці безпосередньо висвітлюють сучасні технологічні аспекти дослідницької підготовки майбутніх докторів філософії, зокрема використання цифрових технологій, штучного інтелекту та онлайн-симуляцій у формуванні дослідницької компетентності й дослідницьких умінь. Їх оприлюднення сприяє представленню результатів дослідження в міжнародному науковому просторі.

Публікації апробаційного характеру в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій засвідчують широке обговорення й апробацію окремих положень і результатів дослідження, а навчально-методичний посібник «Педагогічна практика: програма та методика реалізації» представляє прикладний складник авторських напрацювань.

Особистий внесок Ірини Вікторівни Олійник у публікації, виконаній у співавторстві, конкретизовано, що дає змогу чітко визначити належні здобувачці наукові результати.

Отже, кількість, видова різноманітність, тематична спрямованість і зміст публікацій дають підстави констатувати достатню повноту оприлюднення основних положень і результатів дисертаційного дослідження. Публікаційний доробок відображає ключові теоретико-методологічні, організаційно-технологічні та прикладні результати роботи й засвідчує їх апробацію у вітчизняному та міжнародному науковому просторі.

6. Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність установленим вимогам щодо оформлення

Дисертація Ірини Вікторівни Олійник має чітку, логічно вибудувану структуру, що відповідає меті, завданням і послідовності розв'язання визначеної наукової проблеми. Робота складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 738 сторінок, основний зміст викладено на 442 сторінках. Список використаних джерел охоплює 592 найменування, з яких 85 – іноземними мовами. Дисертація містить 48 таблиць, 32 рисунки та 17 додатків на 179 сторінках. Така структура забезпечує послідовне представлення теоретико-методологічного обґрунтування проблеми, проєктування педагогічної системи, її науково-методичного забезпечення та експериментальної перевірки ефективності.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, проаналізовано стан її наукового опрацювання, визначено суперечності, що зумовили вибір теми та спрямованість наукового пошуку. Сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, загальну гіпотезу та часткові припущення; окреслено концепцію, методологічну й теоретичну основу, комплекс методів, етапи та експериментальну базу дослідження. Розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію, публікації та особистий внесок здобувачки. Зміст вступу дає змогу простежити логіку авторського задуму та основні напрями його реалізації.

*У **першому розділі*** обґрунтовано науково-теоретичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в контексті українського та зарубіжного досвіду. До найбільш вагомих наукових результатів розділу належать:

– визначення й обґрунтування педагогічних передумов формування дослідницької компетентності та розкриття значення дослідницько орієнтованого

освітньо-наукового середовища для поступового набуття аспірантами наукової самостійності;

– уточнення понятєво-категоріального апарату дослідження, формулювання авторського визначення дослідницької компетентності, обґрунтування її мотиваційно-ціннісного, змістово-пізнавального, операційно-діяльнісного й особистісно-рефлексивного компонентів, відповідних критеріїв, показників і рівнів сформованості;

– узагальнення українського й зарубіжного досвіду та визначення продуктивних орієнтирів подальшого дослідження, зокрема цілісності й поетапності дослідницької підготовки, персоналізації дослідницької траєкторії аспіранта, інтеграції освітньої та наукової діяльності, безперервного наукового супроводу, практикоорієнтованості дослідницьких завдань і розширення академічної взаємодії.

Отже, перший розділ створює теоретичне підґрунтя для подальшого обґрунтування авторської концепції та проєктування педагогічної системи формування дослідницької компетентності.

*У **другому розділі*** розкрито концептуально-методологічні засади формування дослідницької компетентності. Історико-філософський аналіз еволюції уявлень про наукове пізнання поєднано з обґрунтуванням чотирирівневої структури методологічного підґрунтя, що охоплює філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і технологічний рівні.

До найбільш вагомих наукових результатів другого розділу належать:

– обґрунтування ієрархічно організованої системи методологічних підходів, що охоплює системоутворювальні, особистісно-ціннісні й технологічно-операційні підходи, із визначенням синергетичного підходу як наскрізного;

– визначення системи принципів формування дослідницької компетентності: наукової концептуальної обґрунтованості, єдності навчальної та дослідницької діяльності, прогностичності, персоналізації, професійної спрямованості, перспективності, практичної домінанти та ресурсозбереження;

– розроблення авторської концепції, побудованої на єдності методологічного, теоретичного й технологічного концептів, що забезпечує взаємозв'язок методологічних орієнтирів, теоретичних положень і технологічного забезпечення формування дослідницької компетентності.

Отже, другий розділ створює концептуально-методологічне підґрунтя для проєктування педагогічної системи, послідовно пов'язуючи філософсько-методологічні засади з конкретними педагогічними рішеннями.

*У **третьому розділі*** розроблено й теоретично обґрунтовано педагогічну систему формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури та представлено її структурно-функціональну модель. Важливо, що педагогічна система має відкритий, динамічний і керований характер та спрямована на поступове становлення майбутнього доктора філософії як автономного, відповідального, академічно доброчесного й професійно зрілого дослідника, здатного продукувати нові знання,

здійснювати самостійну науково-дослідницьку діяльність та інтегрувати її результати в освітню практику.

До найбільш вагомих наукових результатів третього розділу належать:

– обґрунтування змісту та взаємозв'язку цільової, концептуально-методологічної, змістово-ціннісної, організаційно-технологічної, рефлексивно-аналітичної та результативно-оцінної підсистем, що утворюють педагогічну систему;

– визначення процесуальної логіки формування дослідницької компетентності, що охоплює мотиваційно-організаційний, проблемно-дослідницький, практико-реалізаційний та оціночно-рефлексивний етапи й забезпечує поступовий перехід від актуалізації цінності наукової діяльності та визначення дослідницьких інтересів до самостійного здійснення, презентації й критичного осмислення цілісного наукового дослідження;

– визначення й обґрунтування комплексу організаційно-педагогічних умов функціонування системи, що мають наскрізний характер, забезпечують реалізацію всіх етапів формування дослідницької компетентності та поєднують індивідуальну дослідницьку траєкторію аспіранта з ресурсами академічної спільноти; їх реалізація передбачає індивідуальне планування дослідницького розвитку, підготовку й методичну підтримку науково-педагогічних працівників і наукових керівників, урахування наукових здобутків випускників і результатів аналізу дослідницьких проєктів, створення цілісного науково-дослідницького середовища та багаторівневої системи підтримки здобувачів на засадах менторства, супервізії й коучингу.

Отже, у третьому розділі положення авторської концепції конкретизовано в педагогічній системі та її структурно-функціональній моделі, визначено логіку й організаційно-педагогічні умови її практичної реалізації, що створює підґрунтя для розроблення науково-методичного забезпечення системи.

У ***четвертому розділі*** обґрунтовано науково-методичне забезпечення педагогічної системи та конкретизовано способи її реалізації в освітньо-науковому процесі аспірантури.

До найбільш вагомих наукових результатів четвертого розділу належать:

– розкриття потенціалу інтерактивних, цифрових, дослідницько орієнтованих, особистісно орієнтованих і професійно орієнтованих технологій у формуванні дослідницької компетентності; цифрові технології обґрунтовано як інтегративний ресурс організації повного циклу наукового дослідження – від пошуку й систематизації джерел, збирання та опрацювання даних до академічного письма, візуалізації, презентації й поширення результатів;

– обґрунтування потенціалу коучингу й менторингу як взаємодоповнювальних особистісно орієнтованих технологій науково-методичного супроводу, що сприяють персоналізації дослідницької траєкторії, розвитку саморегуляції, рефлексії, академічної автономії та дослідницької ідентичності здобувача, а також конкретизація можливостей використання моделей GROW і SMART, SWOT-аналізу та інших рефлексивно-аналітичних інструментів для

постановки дослідницьких цілей, планування діяльності й самомоніторингу індивідуального прогресу;

– визначення ролі педагогічної майстерні, науково-викладацької практики та майстер-класу в інтеграції дослідницької й педагогічної діяльності: педагогічна майстерня сприяє професійному та дослідницькому самовизначенню, науково-викладацька практика забезпечує апробацію дослідницьких і методичних рішень в умовах освітнього процесу, а майстер-клас – узагальнення, демонстрацію та передавання набутого професійного досвіду.

Отже, науково-методична цінність четвертого розділу полягає в конкретизації технологічного та інструментального забезпечення педагогічної системи відповідно до логіки дослідницької діяльності й поетапного становлення аспіранта як самостійного дослідника.

*У **п'ятому розділі*** представлено організацію, перебіг і результати експериментальної перевірки ефективності педагогічної системи. Експериментальна частина логічно пов'язана з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми, проєктуванням педагогічної системи та розробленим науково-методичним забезпеченням.

До найбільш вагомих наукових результатів п'ятого розділу належать:

– організація дослідно-експериментальної роботи, що здійснювалася впродовж 2017–2025 рр. на базі семи закладів вищої освіти України та охопила 86 аспірантів, із яких 35 увійшли до експериментальної, а 51 – до контрольної групи; поетапне залучення трьох пар експериментальних і контрольних груп відповідно до років вступу 2021–2023 рр. дало змогу простежити повторюваність і стійкість одержаних результатів у різних когортах здобувачів;

– розроблення й застосування авторського комплексного дослідницько-аналітичного завдання та уніфікованої процедури діагностування, що передбачала єдиний зміст завдань, однакові інструкції, п'ятибальну шкалу й експертне оцінювання за визначеними показниками та дала змогу встановити вихідні рівні сформованості дослідницької компетентності, здійснювати поточний моніторинг і простежити динаміку результатів;

– встановлення позитивної динаміки сформованості дослідницької компетентності в експериментальних групах за всіма визначеними критеріями: на початку експерименту статистично значущих відмінностей між трьома парами експериментальних і контрольних груп не виявлено, тоді як після завершення формувального етапу χ^2-критерій Пірсона підтвердив статистичну значущість відмінностей за всіма критеріями; кількісні результати доповнено їх якісною педагогічною інтерпретацією.

Отже, п'ятий розділ завершує логіку авторського дослідження – від теоретичного осмислення проблеми, розроблення концепції та педагогічної системи до її практичної реалізації й експериментальної перевірки результативності в досліджених умовах.

Висновки до розділів і загальні висновки співвіднесено із завданнями дослідження та послідовно узагальнюють одержані результати. Додатки змістовно

доповнюють основний текст навчально-методичними, організаційними й діагностичними матеріалами; таблиці та рисунки сприяють систематизації й унаочненню теоретичних та експериментальних даних.

Дисертаційну роботу написано з дотриманням норм наукового стилю української мови. Виклад матеріалу логічний, послідовний і аргументований, вирізняється точністю формулювань і коректним використанням професійної термінології.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності

Дисертація Ірини Вікторівни Олійник є самостійно виконаною, завершеною кваліфікаційною науковою працею. У роботі належно оформлено покликання на використані джерела, розмежовано положення інших дослідників та авторські узагальнення, конкретизовано особистий внесок здобувачки в публікації, підготовленій у співавторстві. На титульній сторінці прозоро задекларовано використання ChatGPT (OpenAI) як допоміжного інструменту для технічного створення й візуального оформлення окремих схем і рисунків на основі авторських матеріалів; при цьому зміст і структуру відповідних матеріалів визначено та перевірено авторкою.

У процесі опрацювання дисертації, реферату та наукових публікацій ознак некоректного використання чужих наукових результатів, неналежного цитування чи інших очевидних порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Це дає підстави позитивно оцінити дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Високо оцінюючи теоретичний рівень і методичну розробленість дисертаційного дослідження Ірини Вікторівни Олійник, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих положеннях, які потребують додаткової аргументації та можуть стати предметом наукової дискусії.

1. У дисертації ґрунтовно розкрито сутність дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії та обґрунтовано систему її формування. Водночас виразнішої конкретизації потребує специфіка цієї компетентності саме у здобувачів із професійної освіти. Доцільно було б чіткіше показати, як необхідність поєднання педагогічного дослідження з аналізом професійної діяльності, галузевих технологій і кваліфікаційних вимог позначається на змісті дослідницьких завдань та очікуваних результатах підготовки. Це посилило б аргументацію предметної спрямованості запропонованої системи.

2. Авторка приділяє значну увагу культурі наукового мовлення, академічній комунікації та розвитку мовної особистості викладача-науковця. Водночас варто було б виразніше простежити зв'язок цих положень із компонентною структурою дослідницької компетентності та показниками її сформованості. Зокрема, потребує конкретизації оцінювання здатності аспіранта вибудовувати наукову аргументацію, розмежовувати власну позицію й положення

інших дослідників, інтерпретувати іншомовні джерела та брати участь у фаховій дискусії. Таке уточнення поглибило б розуміння академічної комунікації як способу осмислення й обґрунтування нового знання.

3. Підтримуємо запропоноване авторкою поєднання індивідуального планування дослідницького розвитку з науковим керівництвом, менторством, супервізією та коучингом. У дисертації ці форми супроводу спрямовано, зокрема, на розвиток самостійності й відповідальності аспіранта. Разом із тим дискусійним залишається питання співвідношення динаміки інтенсивності педагогічного супроводу та зростання дослідницької автономії аспіранта. Доцільно було б докладніше визначити ознаки готовності здобувача до зменшення зовнішньої підтримки, а також окреслити, як на різних етапах підготовки змінюється розподіл відповідальності за постановку завдань, вибір дослідницьких рішень і оцінювання їхніх наслідків. Це конкретизувало б механізм переходу до самостійної наукової діяльності.

4. Розроблений діагностичний інструментарій поєднує оцінювання результатів виконання завдань, експертні судження та рефлексивну самооцінку здобувачів. Водночас методичний опис виграв би від докладнішого пояснення процедури узгодження цих даних у випадках їх розбіжності. Зокрема, варто уточнити, як інтерпретується ситуація, коли аспірант демонструє якісний дослідницький результат, проте оцінює власні можливості стримано, або, навпаки, його висока самооцінка не підтверджується виконанням завдань. Важливо також конкретизувати способи забезпечення узгодженості експертних оцінок, оскільки від цього залежить обґрунтованість визначення рівня сформованості дослідницької компетентності.

5. Позитивно оцінюємо експериментальну перевірку педагогічної системи за участю здобувачів різних років вступу. Водночас експериментально-впроваджувальний етап припав на 2021–2025 рр., тобто на період істотних змін в організації освітнього процесу. У зв'язку із цим доцільно було б докладніше розкрити, як під час реалізації системи та інтерпретації результатів ураховувалися відмінності щодо формату й організації навчання, доступності дослідницьких ресурсів, можливостей безпосередньої академічної взаємодії учасників. Таке уточнення дозволило б конкретизувати умови, за яких запропонована система зберігає результативність, та визначити, які її елементи потребують адаптації до освітнього контексту.

Зміст дисертації відповідає предметному полю спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Висловлені зауваження стосуються конкретизації окремих теоретичних положень і процедур дослідження та не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації. Їх обговорення під час публічного захисту сприятиме глибшому розкриттю авторської позиції, уточненню меж застосовності одержаних результатів та окресленню перспектив подальших наукових пошуків.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Аналіз змісту дисертації Ірини Вікторівни Олійник, її наукового доробку, результатів теоретичного аналізу та дослідно-експериментальної роботи дає підстави сформулювати такі висновки.

1. Дисертація **«Теоретичні та методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти в умовах аспірантури»** є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання важливої наукової проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії з професійної освіти шляхом обґрунтування відповідних теоретичних і методичних засад, розроблення та експериментальної перевірки педагогічної системи. Одержані результати поглиблюють положення теорії і методики професійної освіти щодо дослідницької підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня.

2. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації характеризуються концептуальною цілісністю, науковою новизною й належним рівнем обґрунтованості. Логіка дослідження послідовно розгортається від визначення педагогічних передумов, уточнення сутності й структури дослідницької компетентності до розроблення авторської концепції, педагогічної системи, її науково-методичного забезпечення та експериментальної перевірки. Поєднання теоретичного аналізу, педагогічного моделювання, комплексу емпіричних методів і статистичного опрацювання результатів забезпечує аргументованість основних авторських положень і висновків.

3. Розроблена педагогічна система формування дослідницької компетентності та її структурно-функціональна модель відображають взаємозв'язок мети, методологічних засад, змісту, організаційно-педагогічних умов, технологій, наукового супроводу й оцінювання результатів підготовки. Її реалізація спрямована на поступове становлення майбутнього доктора філософії як автономного, відповідального, академічно доброчесного й професійно зрілого дослідника, здатного самостійно здійснювати науковий пошук, продукувати нове знання та інтегрувати результати дослідження в освітню практику. Наукова цінність роботи полягає у цілісному обґрунтуванні організації дослідницької підготовки аспіранта, у якій методологічна підготовка, самостійний науковий пошук, академічна комунікація, науковий супровід і рефлексія постають взаємопов'язаними складниками його професійного становлення.

4. Практична значущість дослідження визначається розробленням та впровадженням комплексу навчально-методичного, організаційного й діагностичного забезпечення, що охоплює дослідницьку орієнтацію освітніх компонентів, авторську навчальну дисципліну, тренінгові й практичні програми, науково-викладацьку практику, засоби індивідуального планування та наукового супроводу, дослідницькі й проєктні завдання, рефлексивні інструменти й засоби моніторингу індивідуального прогресу аспірантів.

Представлені результати можуть бути використані для вдосконалення освітньо-наукових програм, роботи наукових керівників і організації дослідницької діяльності аспірантів. Основні положення дисертації висвітлено в наукових публікаціях та апробовано у фаховому середовищі.

5. За актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю отриманих результатів, їхнім теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами). Висловлені дискусійні положення та зауваження не змінюють позитивної оцінки дослідження.

Наукова цінність роботи полягає в обґрунтуванні цілісної організації дослідницького становлення аспіранта, у якій методологічна підготовка, академічна комунікація, самостійний науковий пошук і рефлексія утворюють взаємопов'язаний процес професійного розвитку. Такий підхід відкриває перспективи вдосконалення докторської освіти та підвищення якості підготовки науково-педагогічних кадрів.

З огляду на викладене вважаємо, що Олійник Ірина Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка Олена СЕМЕНОГ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ * Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка * ЄДРПОУ 02125510

Підпис Семеног О.
засвідчую
перший проректор
Тетяна Вайпіна
" " 20 р.